

Marin Sopta, Marija Benić Penava i Tanja Trošelj Miočević (ur.), *Hrvatska izvan domovine V*. Zagreb: Centar za istraživanje hrvatskog iseljeničtva, 2023.

Knjiga *Hrvatska izvan domovine V* zbornik je radova predstavljenih na 5. Hrvatskom iseljeničkom kongresu u Mostaru od 30. lipnja do 3. srpnja 2022. godine pod temom *Izazovi i perspektive zajedništva*, u organizaciji Centra za istraživanje hrvatskog iseljeničtva. Zbornik su uredili Marin Sopta, Marija Benić Penava i Tanja Trošelj Miočević, a sadržava 76 radova, koji su grupirani u 11 tematskih cjelina na 656 stranica. Od ostalih priloga u zborniku je objavljen predgovor uredništva, 8 pozdravnih govora, 3 plenarna predavanja, posebni prilozi, popis autora.

U uvodnom dijelu i pozdravnim riječima sudionici daju kratak pregled dosadašnjih konferencija, utjecaj iseljavanja na demografiju i prikaz ovoga zbornika. Naglašen je cilj skupa, a to je zajedništvo Hrvata Bosne i Hercegovine s Hrvatima u Hrvatskoj i hrvatskim iseljenicima diljem svijeta. Povratništvo je složen proces te autori nude nekoliko prijedloga s ciljem pospješivanja povratka i integracije, pri čemu je naglašeno kako zajedništvo ima ključnu ulogu za sve Hrvate.

U plenarnim predavanjima (str. 37–41) autori ističu kako je stanovništvo posebna i najveća nacionalna vrijednost i najvrjedniji potencijal svake zemlje, a demografska stvarnost Hrvatske obiluje negativnim trendovima, poput manjega broja rođenih, povećanja broja umrlih i iseljavanja, što pokazuje negativan trend prirodnoga kretanja. Predstavljena je strategija poboljšanja kvalitete obrazovnoga i znanstveno–istraživačkoga potencijala visokoškolskih ustanova kroz povezivanja i suradnje s visokobrazovnim i znanstveno–istraživačkim ustanovama u inozemstvu. Iznese su

aktualnosti iz crkvenoga života i njezino djelovanje u Bosni i Hercegovini, koja je, u samo zadnja dva stoljeća, prošla od feudalnoga teokratskoga, preko monarhije i diktature, do današnjega oblika, u kojem su naglašene bar četiri političke tendencije: *status quo*, federalizacija, unitarizam i secesionizam.

Prva tematska cjelina *Odnos katoličke crkve i iseljeničtva* sadržava 11 radova (str. 45–124). Autori iznose utjecaj i djelovanje Katoličke crkve u inozemstvu te odnos Crkve prema sredstvima priopćavanja. Navode kratke biografije i pastoralne aktivnosti svećenika koji su se uputili u inozemstvo zajedno s našim iseljenicima u zemlje zapadne Europe, ali i kao misionari širom svijeta i susjednim područjima. Interesantna su dva rada gdje autori navode djelovanje svećenika i u domovini, gdje, iako svjesni siromaštva, smatraju da se ne treba iseljavati u Ameriku, jer je “Amerika” moguća u Hercegovini. Osnivaju gimnaziju i škole gdje se uči klesarski i zidarski zanat, ponajprije za izgradnju širokobriješke crkve, ali i za svoje vlastite potrebe, a koje su se proširile na čitavu Hercegovinu i Bosnu, te zatim na neke dijelove Hrvatske.

Druga tematska cjelina *Digitalizacija baštine domovinske i iseljene hrvatske* sadržava 2 rada (str. 127–140). Daje pregled razvoja pisma i pismenosti te naglašava važnost digitalizacije i okupljanje digitaliziranoga kulturnoga nasljeđa, u ovom slučaju glagoljičkoga, radi prezentacije i daljnjih istraživanja. Naglašava nakladničku djelatnost iseljenika, koja je, iako brojna, ipak nedovoljno istražena.

Treća tematska cjelina *Hrvatski jezik, tradicija i kultura* sadržava 7 radova (str. 143–182). Pokriva različita područja: uloga Hrvatske zajednice Hercegovina u Stuttgartu u očuvanju hrvatskoga identiteta; prikaz poezije Nikole Martića koji se je zalagao za ravnopravnost

Hrvata u Bosni i Hercegovini te se je stalno u svojim djelima borio za hrvatski jezik; istraživanje transnacionalnoga konteksta migracija i dijaspore kroz arhivsku i arhivističku perspektivu; pregled kulturno-znanstvene djelatnosti Državnoga arhiva u Vukovaru u istraživanju političkih, društveno-gospodarskih, demografskih, kulturnih i vjerskih prilika u zapadnom dijelu Srijema iz objavljenoga gradiva u razdoblju nakon Drugoga svjetskoga rata; skladateljski opusa Josipa Magdića, koji stvara djela s društveno angažiranim komentarima; inicijativa za očuvanje hrvatskoga zrakoplovnoga nasljeđa.

Četvrta tematska cjelina *Identiteti i suvremene politike* sadržava 16 radova (str. 185–237). Pokriva teme o radu organizacija prema iseljeničkoj zajednici. Navedeni su prijedlozi promjena (u sustavu izbornoga zakona, zakona o strankama i njihovom financiranju te decentralizacije države i regionalnoga ustroja s ciljem povratka Hrvata iz inozemstva s obzirom na njihovu visoku stručnost i drugačije radne navike), analize (značenje, uloga i važnost nacionalnoga identiteta) te je iznesen prijedlog kako potaknuti i olakšati povratak.

Peta tematska cjelina *Mediji i umrežavanje — domovinska i iseljena Hrvatska* sadržava 6 radova (str. 283–310). Ističe važnost medija u povezivanju domovine i iseljeničtva (uloga novinara, publicista, povjesničara, političara i sporta), u promicanju kulture dijaloga, tolerancije i snošljivosti među raznim društvenim skupinama te u promicanju obiteljskih vrijednosti. Naglašen je primjer Radiotelevizije Herceg-Bosne, kao jedinoga javnoga medija na hrvatskom jeziku te mogući model preživljavanja i pozicioniranja.

Šesta tematska cjelina *Nastava u domovini i iseljeničtvu* sadržava 7 radova (str. 313–330). Analizira položaj hrvatskoga jezika kod stalnih govornika te

kod onih kojima nije primarni jezik. Naglašava kako hrvatski obrazovni sustav, za razliku od većine zapadnoeuropskih zemalja, djeluje homogen, zatvoren i statičan. Za istaknuti je rad temeljen na stavovima i motivaciji studenata Sveučilišta u Mostaru za budućom migracijom. Naime, postoji velik broj studenata iz Hrvatske koji pohađaju studij na Sveučilištu u Mostaru, od kojih bi čak petina njih radije nastavila život u Bosni i Hercegovini ako bi imali sredene uvjete, što govori o atraktivnosti Mostara i Hercegovine kao životnoga prostora. Među studentima koji dolaze iz Bosne i Hercegovine, Hrvatska je i dalje atraktivna zemlja za kasnije iseljavanje, a posebice Dalmacija. Nakon završetka studija više od trećine studenata radije bi živjelo u ruralnim područjima.

Sedma tematska cjelina (str. 383–404) donosi fotografije sudionika i događanja na 5. Hrvatskom iseljeničkom kongresu.

Osma tematska cjelina *Hrvati u južnoj Americi* sadržava 5 radova (str. 407–445). Pokriva povijest Hrvata u Južnoj Americi, a započinje pristizanjem u Argentinu s putovnicama iz višenacionalnih država, poput Austro-Ugarske, Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Jugoslavije, iz država koje su okupirale hrvatski teritorij, poput Italije i Austrije, ili s izbjegličkom putovnicom Crvenoga križa. Naglašena je i uloga institucija u povezivanju naših iseljenika te održavanje veza s iseljeničtvom.

Deveta tematska cjelina *Kultura sjećanja: identitetski i ekonomski aspekti* sadržava 4 rada (str. 449–480). Istaknuta je važnost utjecaja tradicijskoga, kulturnoga i povijesnoga nasljeđa za svaku društvenu zajednicu: ako se zaboravi, zajednica gubi identitet.

Deseta tematska cjelina *Povijesni osvrti* sadržava 8 radova (str. 483–565). Prikazani su razlozi iseljavanja (nerazvijeno gospodarsko stanje), što je dovelo

do iseljavanja radnoga i reproduksijski najposobnijega dijela hrvatskoga stanovništva, koje zbog udaljenosti s vremenom prerasta u trajno iseljeničtvo. Prikazana je uloga jugoslavenske politike i Udbe u slabljenju veza Crkve i iseljenika te posljedice akcije Fenix 72.

Jedanaesta tematska cjelina *Hrvati u Bosni i Hercegovini* sadržava 6 radova (str. 569–620). Analizirane su demografske značajke Hrvata Bosne i Hercegovine, utjecaj politike i važnost pozicioniranja i povezivanja hrvatskoga naroda, a samim tim i Hrvatske.

U cjelini *Posebni prilozi* (str. 623–645) predstavljena su dva rada koja nisu prošla recenzijski postupak te se donose u autorskom obliku. U prvom autor ističe važnost književnosti na ljestvici svjetskoga glasa. U drugom autor želi skrenuti pozornost na zapostavljenu i prešućivanu temu o žrtvama Drugoga svjetskoga rata i poraća u Bosni i Hercegovini te o projektu izgradnje Groblja mira, koji simbolično čuva spomen na svaku žrtvu.

U cjelini *Završetak Kongresa* (str. 649–651) navedeni su temeljni zaključci rada konferencije proizišli iz izlaganja.

Popis autora donosi abecednim redom sve sudionike konferencije.

Održavanje Hrvatskoga iseljeničkoga kongresa, po prvi put izvan Hrvatske, a posljedično i tiskanje ovoga zbornika, velik je doprinos u razmišljanju o “stanju na terenu” te o ideji kako potaknuti povratak ili bar usporiti iseljavanje kako iz Hrvatske tako i Bosne i Hercegovine. Za istaknuti je anketa koju su proveli studenti Sveučilišta u Mostaru o budućim migracijama, gdje je razvidno kako bi čak petina studenata iz Hrvatske koji studiraju u Mostaru ostala u Bosni i Hercegovini ako bi imali sredene uvjete za život. Raznovrsnost tema daje pregled problema iseljavanja iz više kutova, ali im je svima u fokusu potreba za zajedništvom te problem depopulacije i iznalaženje putova za povratak.

Franjo Barišić